

ПРОГРАМА КУРСУ КАНДИДАТА ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК, ДОЦЕНТА КАФЕДРИ
ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ АНДРІЯ ДАХНІЯ

“ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ”

ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДРУГОГО КУРСУ

ФАКУЛЬТЕТУ ЖУРНАЛІСТИКИ

(стаціонарна форма навчання)

Курс включає в себе 54 години, з яких 36 припадає на лекції і 18 – на семінарські заняття.

Даний курс триває один семестр і завершується іспитом.

Програма курсу, плани семінарських занять, перелік контрольних питань

Тема 1. Предмет історії філософії.

Філософська культура Стародавнього Сходу

1. Філософія та світогляд. Світовідчуття і світорозуміння. Специфіка філософського типу світогляду.
2. Предмет історії філософії. Історія філософії як історія ідей, понять і впливів. Історія філософії і позбування “хронологічного провінціалізму”.
3. Західна і східна культурні парадигми. Проблема їхньої сумісності. Інтравертивність і екстравертивність культурних типів. Відкритість, динамічність, розмаїтість, демократичність Заходу та закритість, статичність, одноманітність, деспотичність Сходу.
4. Поняття “осьового часу” світової історії (800-200рр. до н.е.). Духовний рух на велетенських просторах Євразії (даосизм, конфуціанство, буддизм, джайнізм, зороастризм, проповідь ізраїльських пророків, перші філософські школи в Елладі). Загальнолюдські цінності. Духовне і моральне самостояння особи як вирішальний наслідок “осьового часу”.
5. Філософські ідеї на Стародавньому Сході:
  - а) загальнолюдський вимір доктрин буддизму і конфуціанства
  - б) буддизм (життя Будди, значення чотирьох зустрічей, негативізм хвороб, старості та смерті, центральність проблеми страждання, подолання бажань як передумова унеможливлення страждань, чотири благородні істини; альтернативність буддизму до брахманізму).

в) джайнізм (постать Джини, вчення про дживу і адживу, субстанціальні та випадкові властивості речей, свідомість як основна ознака душі, шлях звільнення душі від тіла),
г) конфуціанство (основні риси доктрини Конфуція, теорія “виправлення імен”, “жень” як центральна категорія конфуціанства, принцип милосердя і правопорядку, засади традиціоналізму; ідеали благородного мужа, проблеми виховання).

Рекомендована література:

1. Аверинцев С. Глубокие корни общности // Лики культуры. Альманах. Т. 1. – М., 1995. – С. 431-444.
2. Антология мировой философии: В 4 т. – М.: Мысль, 1963. Т. 1. 4. 1.
3. Завадская Е. В. Культура Востока в современном западном мире. – М., 1977.
4. История философии в кратком изложении. – М., Мысль, 1991.
5. Ле-Бон Г. Будда // Сто великих людей мира. Зороастр. Будда. Конфуций. Магомет – К., 1991.
6. Мень А. Проповедь Гаутамы Будды // Наука и религия. №11. 1991, №№1-2, 1992.
7. Рассел Б. История западной философии. – К., 1995.
8. Семененко И. И. Афоризмы Конфуция. – М., 1987.
9. Семененко И. И. Милосердие в конфуцианском учении – М., 1989.
10. Татаркевич В. История философии. Т. 1.– Львів, 1997.
11. Янарас Х. Нерозривна філософія. – К., 2000.
12. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991. – С. 76-98.

Тема 2. Давньогрецька докласична філософія

1. Походження, природа і розвиток античної філософії:
  - а) генеза і своєрідність давньогрецького генія (епос Гомера і Гесіода: тяжіння до середини, пошук мотивів учинків, прагнення до універсалістського погляду на світ, теогонічні мотиви, поняття справедливості);
  - б) специфічні ознаки античної філософії (розуміння філософії як раціонального пошуку першопричин);
  - в) етапи розвитку античної філософії (натуралістичний, антропологічний, систематичний, елліністичний, римський, неоплатонічний).

2. Перші іонійці:
  - а) натурфілософія мілетської школи. Фалес, Анаксимандр, Анаксимен. Пошуки першоречовини: вода, апейрон (безмежжя), повітря.
  - б) філософські погляди Геракліта Ефеського (вогонь як першоелемент, діалектичні ідеї, вчення про логос, «філософ, який плаче»).
3. Філософія піфагорейців, число як начало. Десять пар протилежностей у Піфагора.
4. Елейська школа. Ксенофан, Парменід, Зенон. Започаткування онтологічної проблематики. Вчення про буття Ксенофана. Ототожнення буття і мислення у філософії Парменіда. Вчення про буття і небуття. Логічне доведення тези про ілюзорність руху: апорії Зенона. Апорія «Ахілл і черепаха».
5. Атомістична теорія Левкіппа-Демокріта. Характеристика атомів. Матеріалізм Демокріта. Тлумачення співвідношення необхідності та випадковості. Детерміністична теорія Демокріта.

Рекомендована література

1. Адо П. Что такое античная философия. – М., 1999.
2. Асмус В. Ф. Античная философия. – М., 1979.
3. Виндельбанд В. История философии. – К., 1997..
4. Реале Дж., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 1. Античность. – СПб., 1994.
5. Жмудь Л. Я. Пифагор и его школа. – Ленинград, 1990.
6. Зайцев А. И. Культурный переворот в древней Греции VIII-V вв. до н. э., – СПб, 2001.
7. Кессиди Ф. Х. От мифа к логосу. – М., 1972.
8. Кондзьолка В. В. Нариси історії античної філософії. – Львів, 1993.
9. Лосев А. Ф. История античной философии в конспективном изложении. – М., 1989.
10. Соловьев В. С. История древней философии // Вопросы философии, 1989. №6.
11. Татаркевич В. Історія філософії. Т. 1. – Львів, 1997.
12. Тихолаз А. Г. Геракліт. – К., 1995.
13. Фрагменты ранних греческих философов. – М., 1989.

Тема 3. Антропологічний поворот в давньогрецькій філософії. Сократ

1. Зміщення осі філософського пошуку з космосу на людину і вчення софістів.

2. Перехід до демократичної форми правління і потреба у вмінні публічно переконувати співгромадян. Філософська пропаганда софістів. “Людина є мірою всіх речей” (Протагор). Просвітницька діяльність софістів, її космополітична спрямованість. Релятивістські тенденції молодшого покоління софістів. Еристика.
3. Сократ. Обставини життя. Процес над Сократом. Закріплення зміни філософської парадигми. Опозиція до традиціоналістів і водночас софістів-новаторів. Нове розуміння свободи. Свобода від пристрастей. Влада раціональності над чуттєвістю. Вимога самопізнання. Розвиток сократівських ідей кініками.
4. Іронія та маєвтика як головні складові філософського методу Сократа. Діалектика непрямого повідомлення. Значення діалогізму. Діалогічний пошук істини. Мистецтво суперечки. Усвідомлення необхідності вдаватися до понять.
5. Вчення Сократа про людину. Проблема добра і зла. Етичний раціоналізм Сократа. Моральна досконалість. Знання про добро як запорука доброго вчинку. Добрі вчинки як передумова досягнення щастя. Даймоніон – божественний голос у людині.

Рекомендована література:

1. Аверинцев С. С. Два рожденья европейского рационализма // Вопросы философии. 1989. №3.
2. Кондзьолка В. В. Нариси історії античної філософії. – Львів, 1993.
3. Ксенофонт. Воспоминания о Сократе. – М., 1993.
4. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон. – М., 1972.
5. Мотрошилова Н. В. Рождение и развитие философских идей. – М., 1991.
6. Нерсесянц В. С. Сократ. – М., 1980.
7. Платон. Діалоги. К., 1995.
8. Платон. Діалоги “Крітон” і “Федон” // Всесвіт, 1992. №8.
9. Целлер Э. Очерк истории греческой философии. – СПб., 1996.

Тема 4. Філософія Платона

1. Сократ як вчитель Платона і як ключова постать його діалогів. Питання спадкоємності. «Друга навігація» і вчення про світ ідей. Розмежування світу природного і надприродного.
2. Платон і його життя. Періоди творчості Платона. Фактор насильницької смерті Сократа і Платонова спроба побудови ідеальної держави. Академія Платона.

3. Гіперуранія (наднебесся). Вічний світ ідей як прообраз світу речей. Аспекти ідеї: ідея як зразок, ідея як причина і ідея як мета. Роль Деміурга у творенні світу речей. Ієрархічна структура світу ідей. Ідеї абсолютних якостей (ідеї блага, істини, краси, справедливості).
4. Теорія пізнання. Поняття анамнезису. Зв'язок гносеологічних поглядів Платона з теорією метемпсихозу (значення орфічних містерій та піфагореїзму). Міфологічно-релігійне і діалектичне обґрунтування концепції анамнезису. Вчення про вроджені ідеї.
5. Тлумачення прекрасного. Теорія мистецтва. Твір мистецтва як копія копії.
6. Концепція людини: дуалізм душі і тіла. Тіло як в'язниця душі. Пріоритетність духовного над матеріальним. Розуміння філософії як підготовки до смерті. Очищення душі.

Рекомендована література:

1. Асмус В. Ф. Платон. – М., 1975.
2. Богомолов А.С. Античная философия. – М., 1985.
3. Васильева Т. В. Афинская школа философии. – М., 1985.
4. Джохадзе Д. В. Основные этапы развития античной философии. – М., 1973.
5. Донских О. А., Кочергин А. Н. Античная философия. Мифология в зеркале рефлексии. – М., 1993.
6. Платон. Діалоги. – К., 1995.
7. Платон и его эпоха. – М., 1979.
8. Реале Дж. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 1. Античность. – СПб., 1994.
9. Соловьев В.С. Жизненная драма Платона // Соловьев В.С. Сочинения в 2-х томах. Т.2. – М., 1990.
10. Соловьев В.С. Платон // Философский словарь Владимира Соловьева. – Ростов-на-Дону, 2000. С.360-391.
11. Татаркевич В. Історія філософії. Т.1 – Львів, 1997.

Тема 5. Філософська система Арістотеля

1. Постать Арістотеля і його духовна еволюція:

- а) платонівський період;
  - б) критика платонівської концепції світу ідей;
  - в) постулювання першої філософії (метафізики);
  - г) перехід до емпіричних досліджень, плідна систематизаторська робота.
2. Критика платонівського вчення про ідеї. Закид у неправомірному відриві ідей від їхніх речей. Іманентна речі форма як альтернатива до трансцендентної стосовно речі ідеї. Чотири види винності (причинності): матеріальна, формальна, цільова, рушійна.
  3. Визначення предмету першої філософії. Рефлексія щодо сущого в цілому. Перша філософія як найвища з-поміж теоретичних наук. Самодостатність першої філософії.
  4. Психологія: вчення про три природи душі:
    - а) вегетативну;
    - б) чуттєву;
    - в) раціональну.
  5. Етичні погляди Арістотеля. Вчення про середину (мезотес). Чеснота як середина між двома пороками. Чуттєвість і тяжіння до крайнощів. Слідування до чесного життя на базі вдосконалення раціональної природи душі.
  6. Поетика Арістотеля. Критика платонівської доктрини. Теорія катарсису (очищення). Утвердження сутнісної близькості поезії до філософії.

Рекомендована література:

1. Арістотель. Метафізика // Соч. В 4 т. – М., 1975. Т. 1. С. 65-70.
2. Арістотель. Нікомахова етика. – К., 2002.
3. Богомоллов А. С. Античная философия. – М., 1985.
4. Виндельбанд В. История философии. – К., 1997.
5. Гаспаров М. Л. Арістотель // Круг чтения. Календарь. – М., 1991.
6. Кондзьолка В. В. Нариси історії античної філософії. – Львів, 1993.
7. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Арістотель и поздняя классика. – М., 1975.
8. Лосев А. Ф. Тахо-Годи А. А. Арістотель. Жизнь и смысл. – М., 1982.
9. Чанышев А. Н. Арістотель. – М., 1987.

Тема 6. Елліністичний і римський періоди античної філософії.

1. Александр Македонський і перехід від класичної епохи до елліністичної. Руйнування расових забобонів. Переміщення центру інтелектуального життя з Афін до Александрії. Поява східних обертонів в грецькій культурі.
2. Філософські напрями елліністичної епохи:
  - а) епікуреїзм (атомізм фізики Епікура, подолання страху перед смертю і перед невідомим, евдаймонія і атараксія);
  - б) стоїцизм (діяльність Зенона із Кітіона, буття-логос у стоїків, етика стоїків: доктрина апатії, ідеї стоїцизму і раннє християнство);
  - в) скептицизм (критична місія скептиків в елліністичній філософії і вплив на подальший розвиток західної філософії, аргументація проти можливості пізнання істини);
  - г) еkleктизм (поєднання в одному вченні різнорідних елементів, змішування суперечливих ідей, спроба створити єдину синкретичну римську філософію).
3. Римська філософія. Етика неостоїцизму (Сенека, Епіктет, Марк Аврелій). Філософські погляди Сенеки. Життя і смерть. Подолання страху перед смертю через постійне думання про неї. Питання практичної філософії. Філософ і багатство. Тлумачення проблеми часу. Близькість поглядів Сенеки і апостола Павла.

Рекомендована література:

1. Кар Т. Л. Про природу речей. – К., 1988.
2. Нахов И. М. Философия киников. – М., 1982.
3. Ренан Э. Марк Аврелий и конец античного мира. – М., 1989.
4. Сенека. Нравственные письма к Луцилию // Сенека. Честерфилд. Моруа. Если хочешь быть свободным. – М., 1992.
5. Сенека Л. А. Моральні листи до Луцілія. – К., 1996.
6. Словарь античности. – М., 1989
7. Степанова А. С. Философия древней Стои. – СПб., 1995.
8. Ціцерон. Про державу. Про закони. Про природу богів. – К., 1998.
9. Чанышев А. Н. Курс лекций по древней и средневековой философии. – М., 1991.

Тема 7. Заклучний період античної філософії

1. Містичне та практичне засвоєння давньогрецької філософії. Практична традиція інтерпретації в римській філософії і містичне тлумачення з боку мислителів Александрії.
2. Синтез еллінської філософії і юдейської релігії у Філона Александрійського. Теологічне переосмислення грецького вчення про логос. Концепція містичного екстазу. Апофатичне богослов'я.
3. Неоплатонізм. Філософія Плотіна як розвиток платонівської філософії. Обґрунтування ідеалістичної концепції. Тріада Плотіна (Єдине, світовий Розум (Дух), світова Душа). Природа і матерія як нижні щаблі буттєвої ієрархії. Еманация. Проблема співвідношення неоплатонічної тріади і християнської Трійці. Розвиток Плотінових ідей Порфірієм, Ямвліхом, Проклом. Поступове залучення магічної практики.
4. На шляху до патристичного богослов'я:
  - а) юдейські корені християнства і значення греко-римської філософської традиції для розвитку християнської теології;
  - б) універсалістська природа християнства.
5. Європейська людина на порозі середньовіччя.

Рекомендована література:

1. Адо П. Плотин или простота взгляда. – М., 1992.
2. Конрад М. Нарис історії стародавньої філософії. – Рим, 1974.
3. Культура Византии IV – первой половины VII в. – М., 1984. С. 42-77.
4. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Поздний эллинизм. – М., 1980.
5. Мень А. Мир Библии. – М., 1990.
6. Плотин. Избранные трактаты: В 2-х т. – М., 1994. Т. 1.
7. Ренан Э. Христианская церковь. – М., 1991.
8. Татаркевич В. Історія філософії. Т. 1. – Львів, 1997.
9. Чанышев А. Н. Курс лекций по древней и средневековой философии. – М., 1991.
10. Честертон Г. К. Вечный человек. – М., 1991.

Тема 8. Патристика: філософія і теологія отців церкви

1. Поняття патристики та її періодизація. Патристика як інтегративне позначення для характеристики теологічних, філософських та соціологічних доктрин отців церкви.
2. Перший період патристики – донікейська теологія. Грекомовна і латиномовна апологетики. Юстин, Татіан, Климент, Оріген. Спроба Орігена побудувати філософську систему на засадах християнського віровчення.
3. Фідеїзм Тертуліана. Credo quiae absurdum est (вірую, бо абсурдно). Абсолютне протиставлення істин розуму і істин віри. Вчення про творення світу Богом із нічого. Критика християн-платоніків.
4. Другий період патристики – систематизація церковної доктрини. Філософські і богословські погляди Августина Блаженного. Проблема співвідношення свободи волі людини і божественної благодаті. Полеміка з Пелагієм. Теорія предестинації. Вчення про державу (град земний) і церкву (град Божий).
5. Заключний період патристики – стабілізація догми. Патристика Северина Боеція. Переклад і трактування логічних трактатів Арістотеля. Пізня патристика як переддень схоластики. “Розрада від філософії”. Алегорична постать філософії. Мужність перед лицем смерті.

Рекомендована література:

1. Августин Блаженный. Исповедь. – М., 1991.
2. Антология мировой философии. В 4 т. – М., 1969. Т. 1. 4. 1.
3. Богословие в культуре средневековья. – К., 1992.
4. Бозций. «Утешение философией» и другие трактаты. – М., 1990.
5. Гайденок П. П. Понимание бытия в античной и средневековой философии (античность как тип культуры). – М., 1988.
6. История средневековой философии. Хрестоматия в 2-х частях. Ч. 1. Патристика. – Минск, 2002.
7. Св. Августин. Сповідь. Пер. З лат. Ю. Мушака. – К., 1996.
8. Северин Боецій. Розрада від філософії. – К., 2002.
9. Соколов В. В. Средневековая философия. – М., 1979.
10. Тертуллиан. Избранные сочинения – М., 1994.
11. Чанышев А. Н. Курс лекций по древней и средневековой философии. – М., 1991.

Тема 9. Середньовічна схоластика

1. Співвідношення патристики та схоластики. Поняття схоластики та її періодизація. Нормативні джерела: спираючись на тексти Святого Письма, отців церкви та на тексти античної філософії (Платона і Арістотеля). Августинівська та арістотелівська лінії у середньовічній схоластиці.
2. Рання схоластика. Ансельм Кентерберійський і онтологічне доведення буття Божого. Витіснення апостеріорного типу доведення апріорним. Доказ від супротивного. Доведення тези як антитези антитези.
3. Питання про статус універсалій. Полеміка реалізму і номіналізму у схоластичному мисленні (Гільйом із Шампо і Росцелін як крайні представники протилежних концепцій). Тлумачення догмату про святу Трійцю. Набуття богословської дискусії філософського звучання. Ступінь реальності одиничних речей і загальних ідей. Теорія концептуалізму (П'єр Абеляр).
4. Теологічно-філософська спадщина Томи Аквінського як найвидатнішої постаті зрілої схоластики:
  - а) засвоєння Томою Арістотелевих ідей у світлі християнського віровчення;
  - б) онтологія, розуміння сутності та існування, вчення про потенцію і акт
  - в) розв'язання проблеми співвідношення віри і розуму, теології і філософії; примирення віри і розуму;
  - г) п'ять раціональних доведень догмату існування Бога (за "Сумою теології");
  - д) томізм і неотомізм
5. Пізня схоластика. Іоан Дунс Скот, Вільям Оккам. Їхня приналежність до францисканського ордену. Номіналістичні тенденції. "Бритва Оккама". Теорія двох істин. Критика усталених принципів схоластики. Пізня схоластика і філософія доби Відродження.

Рекомендована література:

1. Аверроэс. Опровержение опровержения. – К., 1999.
2. Антология мировой философии. – М., 1969. Т. 1.4.2.
3. Боргош Ю. Фома Аквинский. – М., 1975.
4. Жильсон Э. Томизм. Введение в философию Фомы Аквинского. – М., СПб., 2000.
5. Коплстон Ф. Средневековая философия. – К., 1997.
6. Майоров Г. Г. Формирование средневековой философии. – М., 1979.
7. Реале Дж. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 2. Средневековье. – СПб., 1995.

8. Соколов В. В. Средневековая философия. – М., 1979.
9. Трахтенберг О. В. Очерки по истории западноевропейской средневековой истории. – М., 1957.
10. Честертон Г. К. Святой Фома Аквинский // Честертон Г. К. Вечный человек. – М., 1991.

Тема 10. Філософія доби Відродження і Реформація

1. Антропоцентричність філософії епохи Ренесансу. Теоцентризм і антропоцентризм. Новий погляд на співвідношення божественного та людського.
2. Платонізм Ренесансу (Флорентійська платонівська академія і Платон, філософія Марсіліо Фічіно; містичний пантеїзм, еkleктизм платонізму Джованні Піко делла Мірандоли). Арістотелізм Ренесансу (аверойсти та олександристи. П'єтро Помпонаці: незалежність філософії від теології, істина як результат раціонального пізнання).
3. Naturфілософські ідеї мислителів доби Відродження:
  - а) Микола Кузанський: теоцентризм, ідея безмежності, містико-пантеїстичні тенденції, теорія узгодження максимуму і мінімуму; концепція вченого незнання (docta ignorantia), рівні пізнання
  - б) Джордано Бруно: пантеїзм, нескінченність всесвіту, теорія пізнання.
4. Скептицизм Мішеля Монтеня. Критика схоластичного типу мислення. Засади практичної мудрості
5. Зародження протестантизму. Мартін Лютер. Значення дев'яности п'яти богословських тез. Принцип спасіння лише вірою (sola fide). Проблема співвідношення свободи волі людини та божественної благодаті. Полеміка Лютера з Еразмом Роттердамським. Рабство волі.

Рекомендована література:

1. Баткин Л. М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности. – М., 1989.
2. Бицилли П.М. Место Ренессанса в истории культуры. – Спб., 1996.
3. Буркгардт Л. М. Культура Италии в эпоху Возрождения. – Смоленск, 2002.
4. Гарэн Э. Проблемы итальянского Возрождения. – М., 1986.
5. Горфункель А. Х. Философия эпохи Возрождения. – М., 1980.
6. Кузанский Н. Об ученом незнании // Сочинения: в 2-х т. – М., 1979. Т. 1.
7. Монтень М. Опыты. В 3 книгах. – М., 1992.

8. Ортега-и-Гассет Х. Человек в XV веке // Человек. 1992. №3.
9. Ревякина Н.В. Проблемы человека в итальянском гуманизме второй половины XIV-первой половины XV в. – М., 1977.
10. Соловьев Э. Ю. Непобежденный еретик. Мартин Лютер и его время. – М., 1984.

Тема 11. Філософія Нового часу

1. Емпірико-сенсуалістична традиція в теорії пізнання:

- а) Френсіс Бекон: критика Арістотеля; вчення про індуктивний метод; роль експерименту у пізнанні, засади емпіризму; чинник “ідолів” людського розуму;
- б) Томас Гоббс як систематизатор беконівської філософії; матеріалістична онтологія, теорія детермінізму; доктрина природніх прав;
- в) Джон Локк: співвідношення загального та одиничного в концептуалізмі Локка; сенсуалістична теорія пізнання.

2. Раціоналістична традиція в теорії пізнання:

- а) Рене Декарт: започаткування новочасної раціоналістичної філософії; дедуктивний метод, висування чотирьох правил; вчення про вроджені ідеї; принцип універсального сумніву; дуалізм Декарта, гносеологічний оптимізм;
- б) філософська спадщина Бенедикта (Баруха) Спінози: вчення про субстанцію, протяжність і мислення як атрибути субстанції; подолання дуалізму Декарта; детермінізм, свобода як усвідомлена необхідність; вчення про афекти;
- в) монадологія Готфріда-Вільгельма Ляйбніца: субстанція як проста монада буття, множинність монад, їхня внутрішня активність.

3. Суб’єктивний ідеалізм:

- а) Джордж Берклі: вчення про реальність одиничного і ілюзорність загального, існування як здатність бути сприйманим; ідеалістичний сенсуалізм;
- б) Девід Г’юм: вчення про досвід, теорія перцепцій; скептицизм і агностицизм Г’юма.

4. Релігійна філософія Блеза Паскаля. Людина як “мислячий очерет”. Суперечливість людської природи: велич і нікчемність людини; критика деїзму.

5. Феномен Просвітництва. Від деїзму до атеїзму. Англійський матеріалізм. Джон Толанд. Французькі енциклопедисти. Деїзм Шарля Монтеск’є, Вольтера і Жан-Жака Руссо. Матеріалізм Дені Дідро і Гельвеція. Атеїстичні тенденції: Гольбах і Ламетрі. Специфічність Просвітництва в Німеччині.

Рекомендована література:

1. Гусєв В. І. Західна філософія Нового часу XVII-XVIII ст. – К., 2000.
2. Декарт Р. Метафізичні розмисли. – К., 2000
3. Декарт Р. Міркування про метод. – К., 2001.
4. История философии в кратком изложении. – М., 1991.
5. Нарский И. С. Западноевропейская философия XVIII в. – М., 1973.
6. Паскаль Б. Мысли. – М., 1994.
7. Паскаль Б. Думки про релігію. – Львів, 1995.
8. Соколов В. В. Спиноза. – М., 1977.
9. Соколов В. В. Европейская философия XV-XVII веков. – М., 1984.
10. Спіноза Б. Теологічно-політичний трактат. – К., 2003.
11. Субботин А. Л. Фрэнсис Бэкон. – М., 1974.
12. Фишер К. Введение в историю новой философии. Фрэнсис Бэкон. – М., 2003.
13. Хесле В. Гении философии Нового времени. – М., 1992.
14. Шестов Л. Гефсиманська ніч (філософія Паскаля) // Філософська і соціологічна думка. 1991. №№1, 2.

Тема 12. Німецький класичний ідеалізм

1. Ідеалістичні основи німецької класичної філософії.
2. Іммануїл Кант – родоначальник німецького класичного ідеалізму:
  - а) гносеологія Канта: “річ у собі” (Ding an sich) і явище, ноумени і феномени, структура процесу пізнання, апіорне і апостеріорне у пізнанні, розсудок (Verstand) і розум (Vernunft);
  - б) морально-етичні погляди: категоричний імператив, людина як мета, поняття свободи.
3. Науковчення Йоганна-Готліба Фіхте. Трансцендентальний ідеалізм. Діалектичний метод.
4. Філософське вчення Фрідріха-Вільгельма-Йозефа Шеллінга. Філософська еволюція Шеллінга. Натурфілософія. Телеологія. Філософія абсолютної тотожності.
5. Філософський метод і система Георга-Вільгельма-Фрідріха Гегеля. Співвідношення між буттям і мисленням, діалектика речей і діалектика понять. Теза, антитеза, синтеза. Етапи розвитку абсолютного духу. Панлогізм і спекулятивність гегелівських побудов. Суперечність між методом і системою Гегеля. Філософія історії.

Рекомендована література:

1. Асмус В. Ф. Иммануил Кант. – М., 1973.
2. Гайдено П.П. Философия Фихте и современность. – М., 1979.
3. Гегель Г. В. Ф. Феноменологія духу. – К., 2004.
4. Гулыга А. В. Гегель. – М., 1970.
5. Гулыга А. В. Немецкая классическая философия. – М., 1986.
6. Кант Ім. Відповідь на питання: що таке Просвітництво? // Всесвіт. 1989. №4.
7. Кант І. Критика чистого розуму. – Спб., 1993.
8. Кант І. Критика практичного розуму. – К., 2004.
9. Кузнецов В. Н. Немецкая классическая философия второй половины XVIII начала XIX века. – М., 1989.
10. Сулова Л. А. Философия И. Канта (Методологический анализ). – М., 1988.

Тема 13. Основні напрямки неklasичної західної філософії XIX ст.

1. Особливості розвитку європейської філософії в постідеалістичному XIX ст. (екзистенційна філософія, позитивізм, філософія життя). Значення філософії романтизму для формування неklasичної філософської парадигми.
2. Передекзистенціалізм Сьорена К'єркегора.
  - а) екзистенція проти філософії;
  - б) концепція трьох стадій людського існування (естетичної, етичної та релігійної);
  - в) упровадження у філософський обіг понять страху, відчаю, вибору, парадоксу.
3. Артур Шопенгауер як предтеча “філософії життя”
  - а) світ як воля і світ як уявлення; трансформація кантівського розділення ноуменального та феноменального світів;
  - б) конституювання метафізики волі
4. “Філософія життя” Фрідріха Ніцше:
  - а) трансформація шопенгауерівської “волі до життя” у “волю до влади”;
  - б) концепція смерті Бога;
  - в) явище нігілізму і неминучість переоцінки всіх цінностей
5. Позитивістська традиція. “Перший позитивізм” Огюста Конта:

- а) викриття псевдопонять і псевдопроблем;
- б) проект позитивної філософії на протигагу до подоланих релігійного та метафізичного етапів філософії.

Рекомендована література:

1. Долгов К. М. От Киркегора до Камю. – М., 1990.
2. Зотов А. Ф. Мельвиль Ю. К. Буржуазная философия середины XIX - нач. XX в. – М., 1988.
3. Конт О. Курс положительной философии // Мир философии. Книга для чтения. – М., 1991. С.57-65.
4. Кьеркегор С. Страх и трепет. – М., 1993.
5. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадоба влади – К., 1993.
6. Реале Дж. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т.4. От романтизма до наших дней – Спб., 1997.
7. Татаркевич В. Історія філософії. Т. 1 Філософія XIX століття і новітня.– Львів, 1999.
8. Шопенгауэр А. Смерть и ее отношение к неразрушимости нашего существа // Шопенгауэр А. Избранные произведения. – М., 1992.

Тема 14. Основні напрямки західної філософії XX ст.

1. Особливості розвитку західної філософії у двадцятому столітті.
2. Розвиток екзистенціалізму у XX ст.
  - а) релігійний (теїстичний) екзистенціалізм (Карл Ясперс, Габріель Марсель, Лев Шестов): позитивне розуміння трансценденції, реальність Бога;
  - б) атеїстичний екзистенціалізм (Жан-Поль Сартр, Альбер Камю): негативне розуміння трансценденції; реальність Ніщо.
3. Розвиток ідей “філософії життя” у двадцятому столітті (Анрі Бергсон, Освальд Шпенглер).
4. Значення психоаналізу для осягнення духовної ситуації XX ст.
  - а) фрейдизм (поняття лібідо, підсвідоме, пансексуалізм фрейдистської теорії. “комплекс Едіпа”);
  - б) неофрейдизм (теорія колективного безсвідомого Карла Густава Юнга, соціальні та антропологічні погляди Еріха Фромма).

5. Філософія неотомізму (Жак Марітен, Етьєн Жільсон, Карл Ранер). Примирення віри і розуму, взаємодія релігії і науки.
6. Філософія прагматизму (Вільям Джеймс, Джон Дьюї). Принцип практичних наслідків. Істина як корисність. Пристосування організму до середовища.
7. Постмодернізм. Філософія довільності. Критика метанаративів.

Рекомендована література:

1. Аббаньяно Н. Мудрость философии и проблемы нашей жизни. – Спб., 1998.
2. Бердяев Н. А. Судьба человека в современном мире // Новый мир. 1990. №1
2. Больнов О.Ф. Философия экзистенциализма. – Спб., 1999.
3. Зотов А.Ф. Современная западная философия – М., 2001.
4. Коплстон Ф. История философии. XX век – М., 2002.
5. Ортега-и-Гассет Х. Бунт масс. – К. Основы, 1994.
6. Реале Дж. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т.4. От романтизма до наших дней – Спб., 1997.
7. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.
8. Соловьев Э. Ю. Экзистенциализм (историко-критический очерк) // Соловьев Э. Ю. Прошлое толкует нас. – М., 1991.
9. Фрейд З. Психоанализ. Религия. Культура. – М., 1992.

Плани семінарських занять

Семінарське заняття за діалогом Платона

“Федон”

1. Розвиток Платоном філософських поглядів Сократа.
2. Місце діалогу “Федон” у філософській спадщині Платона, його специфіка і композиція.
3. Провідні проблеми твору:
  - а) співвідношення життя і смерті;
  - б) співвідношення душі і тіла;

- в) чотири докази безсмертя душі;
  - г) призначення людини.
4. Образ Сократа: мудрець перед лицем смерті.

Література:

1. Асмус В. Ф. Платон. – М., 1975.
2. Кондзьолка В. В. Нариси з історії античної філософії. – Львів, 1993.
3. Платон. Діалоги. – К., 1995.
4. Платон. Федон // Всесвіт, 1992. №8.
5. Платон. Собрание соч. в 4-х т. Т. 2. – М., 1993.

Семінарське заняття за працею Арістотеля

“Метафізика”

1. “Метафізика” Арістотеля в контексті історії античної філософії.
2. Досвід і мистецтво. П’ять здібностей мудреця і п’ять ознак метафізики.
3. Визначення цілі пізнання.
4. Критика платонівського вчення про ідеї.
5. Предмет і природа філософії.

Література:

- Аристотель. Метафізика // Аристотель. Сочинения в 4-х томах. – М. 1975. Т. 1. С. 65-70, 86-92, 94-98, 274-276.
- Кондзьолка В. В. Нариси історії античної філософії. – Львів, 1993.
- Лосев А. Ф. История античной эстетики. Аристотель и поздняя классика. – М., 1975.
- Лосев А. Ф. Тахо-Годи А. А. Аристотель. Жизнь и смысл. – М., 1982.
- Чанышев А. Н. Аристотель. – М., 1987.

Семінарське заняття за працею Сенеки

“Моральні листи до Луцілія”

1. Сенека і етика неостойцизму.
2. “Моральні листи до Луцілія”, ключові ідеї твору:
  - а) проблема часу;
  - б) влада долі;
  - в) страх людини перед смертю і шляхи його подолання.
3. Морально-етичний ідеал римського стоїка.

Література:

1. Асмус В. Ф. Античная философия. – М., 1976.
2. Сенека Л. А. Моральні листи до Луцілія. К., 1996 (листи: 1-6, 15, 24, 28, 30, 31, 44, 45, 65).
3. Словарь античности. – М., 1976.
4. Чанышев А. Н. Курс лекций по древней и средневековой философии. – М., 1991.

Семінарське заняття за працею Св. Августина

«Сповідь»

1. Філософсько-теологічна спадщина Августина на тлі західної патристики.
2. Започаткування Августином жанру сповіді і його розвиток у подальшій європейській традиції.
3. Основні теми і проблеми «Сповіді» Августина:
  - а) співвідношення людського і божественного, онтологічний статус людини;
  - б) спокуса маніхейства і боротьба з ним;
  - в) навернення до християнства;
  - г) дуалізм душі і тіла;
  - д) феномен і типологія пам'яті;
  - є) дослідження природи часу.
4. Християнський погляд на спасіння людини і роль Августинової філософії.

Література:

Св. Августин. Сповідь. Пер. Ю. Мушака. – К., 1996. Кн. I, V, VI, VII, VIII, X, XI.

Кремона К. Августин из Гиппона. Разум и вера – Милан, 1995.

Соколов В. В. Средневековая философия. – М., 1979.

Чанышев А. Н. Курс лекций по древней и средневековой философии. – М., 1991.

План семінарського заняття

за працею Томи Аквінського

“Сума теології”

- 1. Тома Аквінський і середньовічна схоластика. “Сума теології” як основний теолого-філософський твір Аквіната.**
2. Співвідношення розуму і віри, філософії і теології.
3. Природна теологія: п’ять шляхів раціонального доведення буття Божого.
4. Метафізична теорія буття.

Література:

Антология мировой философии. В 4-х т. – М., 1969. – Т.1, ч.2. С.824-834.

Боргош Ю. Фома Аквинский. – М., 1975.

Жильсон А. Томизм. Введение в философию св.Фомы Аквинского. - Санкт-Петербург, 2000.

Коплстон Ф. Средневековая философия. – К., 1997.

Семінарське заняття за працею Блеза Паскаля

“Думки”

1. Місце Паскаля в науці і філософії Нового часу.
2. Тлумачення антропологічної проблематики:
  - а) місце людини в космосі: трагічність світовідчуження;
  - б) нікчемність і велич “мислячого очерету”;
  - в) протилежності (суперечності) людської природи.
3. Докази розуму і “докази серця”; їхнє співвідношення.

4. Релігія як розв'язання суперечностей людського існування.

Література:

Паскаль Б., Думки про релігію. – Львів, 1995.

Паскаль Б. Мысли. – М., 1994.

Стрельцова Г. Я. Паскаль и европейская культура. – М., 1994.

Тарасов Б. Н. Паскаль. – М., 1982.

Семінарське заняття за працею Рене Декарта

«Міркування про метод»

1. Емпірико-сенсуалістична та ріціоналістична лінії в теорії пізнання Нового часу.
2. Значення філософії Декарта для раціоналістичної філософії модерну.
3. Прагнення правильного спрямування власного розуму.
4. Чотири головні правила раціоналістичного методу.
5. Докази існування Бога і безсмертя душі.

Література:

Гусев В. А. Історія західноєвропейської філософії XV-XVII ст. – К., 1992.

Декарт Р. Міркування про метод. Щоб правильно спрямовувати свій розум і відшукувати істину в науках. Пер. з франц. – К., 2001.

Фишер К. История новой философии. Декарт: его жизнь и сочинения. – СПб., 1994.

Хесле В. Гении философии нового времени. – М., 1992.

Семінарське заняття за працею Сьорена К'єркегора

“Страх і тремтіння”

1. Мотив “страху і тремтіння”: біблійний і к'єркегорівський погляди.
2. Етична стадія людського існування крізь призму тлумачення образу Агамемнона.

3. Релігійна стадія людської екзистенції і постать Авраама. Аналіз руху самозречення. Телеологічне усунування етичного.
4. Критика духу часу. Проблема співвідношення раціональності і релігії: полеміка з гегелівськи розумінням християнства.
5. Логіка парадоксу в історико-філософському контексті (Тертуліан, Лютер, Паскаль)

Література:

Жильсон Э. Существование против философии // Жильсон Э. Избранное: Христианская философия. – М., 2004. С.473-491.

Кьеркегор С. Страх и трепет. Пер. с дат. – М., 1993.

Маланчук Г. Сьорен К'єркегор та його значення як мислителя // Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи. Доповіді міжнародного семінару. Переклади. Матеріали – Львів, 1998. С.16-24.

Семінарське заняття за працею Ніколая Бердяєва

“Доля людини в сучасному світі”

1. Кінець Ренесансу. Криза гуманістичної культури. Прояви дегуманізації.
2. Духовна ситуація ХХ століття: між тоталітарним режимом і технократичною цивілізацією.
3. Проблема співвідношення людини і техніки.
4. Християни у ХХ столітті. Віра у час безвір'я.

Література:

Бердяев Н. А. Судьба человека в современном мире // Новый мир. 1990. №1.

Н.А. Бердяев: Pro et contra. Антология. – Спб., 1994.

Лосский Н.О. Николай Бердяев // История русской философии – М., 1991.С.268-289.

Контрольні питання

1. Предмет історії філософії. Три аспекти: історія ідей, історія понять, історія впливів.
2. Природа філософського знання, його місце у світогляді.

3. Духовне зростання людства крізь призму концепції “осьового часу”.
4. Західна і східна культурні парадигми. Проблема сумісності.
5. Філософська культура Стародавнього Сходу. Основні особливості.
6. Ведична релігія, брахманізм: ключові поняття.
7. Основні засади буддизму.
8. Проблема страждання у буддизмі.
9. Чотири буддистські благородні істини
10. “Жень” як центральна категорія конфуціанства.
11. Вчення Конфуція про “виправлення імен”. Міжлюдські взаємини і етикет
12. Генеза, природа і розвиток античної філософії.
13. Періодизація античної філософії.
14. Роль Гомера і Гесіода у формуванні давньогрецького світогляду.
15. Перші іонійці: натурфілософія мілетської школи.
16. Філософія Фалеса.
17. Вчення про апейрон Анаксимандра.
18. Натурфілософські погляди Анаксимена.
19. Філософія Анаксагора.
20. Діалектика Геракліта Ефеського.
21. Геракліт і вчення про Логос.
22. Філософія піфагорейців.
23. Елейська школа (онтологія Парменіда, апорії Зенона).
24. Вчення про буття і небуття Парменіда.
25. Апорії Зенона: логічне доведення відсутності руху.
26. Атомістична теорія Демокріта.
27. Софістика і зміщення осі філософського пошуку з космосу на людину.
28. Мудрець перед лицем смерті: Сократ.
29. Особливості філософського стилю Сократа: іронія і маєвтика.
30. Переоцінка Сократом традиційних цінностей.
31. Постаць Сократа. Істовико-філософські наслідки.
32. Філософія кініків. Діоген Сінопський
33. Вчення Платона про ідеї.
34. Проблема людини у Платона: дуалізм душі і тіла.
35. Діалог Платона “Федон”. Основні теми і проблеми твору.
36. Критика Арістотелем платонівського вчення про ідеї.
37. Філософська система Арістотеля.

38. Арістотелівська теорія чотирьох типів причин
39. Вчення Арістотеля про три природи душі.
40. Етика Арістотеля. Вчення про середину (мезотес).
41. Дві парадигми розуміння природи мистецтва: Платон і Арістотель.
42. Вчення Арістотеля про катарсис.
43. Перехід від класичної до елліністичної епохи. Зміна орієнтирів.
44. Філософські напрямки елліністичної епохи (епікуреїзм, стоїцизм, еклектизм).
45. Філософія скептицизму.
46. Основні риси філософії стоїків.
47. Стоїцизм. Періодизація і загальна характеристика.
48. Філософія неоплатоніків.
49. Вчення Плотіна про еманацию. Тріада Плотіна.
50. Луцій Анней Сенека. “Моральні листи до Луцілія”.
51. Етика неостоїцизму (Луцій Анней Сенека).
52. Феномен християнства в історичному контексті (юдейські корені християнства і значення греко-римської традиції).
53. Філософсько-теологічні погляди Філона Александрійського. Вчення про містичний екстаз.
54. Універсальність природи християнства і універсалізм філософії.
55. Періодизація патристики.
56. Фідеїзм Тертуліана.
57. Антагонізм граду земного і граду Божого у філософії Августина Блаженного. Праця “Про град Божий”.
58. Філософські і богословські погляди Августина Блаженного.
59. “Сповідь” Августина. Ключові проблеми.
60. Вчення про предестинацію Августина.
61. Августинове тлумачення проблеми співвідношення волі людини і волі Бога: проблема божественної благодаті.
62. Пізня патристика. Северин Боецій.
63. Северин Боецій як предтеча схоластики.
64. “Розрада від філософії” Северина Боеція.
65. Загальна характеристика схоластики і її періодизація.
66. Полеміка реалізму і номіналізму в середньовічній схоластичі.
67. Рання схоластика (Ансельм Кентерберійський).
68. Ансельм Кентерберійський і онтологічний доказ буття Божого.

69. Зріла схоластика. Тома Аквінський.
70. Антропологія Томи Аквінського. Людина як *compositum* душі і тіла.
71. П'ять раціональних доказів буття Божого у теології Томи Аквінського.
72. Співвідношення віри і розуму, теології і філософії в ідейній спадщині Томи Аквінського.
73. Значення Арістотеля для теології Томи Аквінського.
74. Пізня схоластика. Вільм Оккам.
75. “Бритва Оккама” і специфіка пізньої схоластики.
76. Антропоцентричність філософії епохи Ренесансу.
77. Натурфілософські ідеї мислителів доби Відродження (Микола Кузанський).
78. Пантеїстичні ідеї Джордано Бруно.
79. Скептицизм Мішеля Монтеня.
80. Зародження протестантизму (Мартін Лютер).
81. Емпірико-сенсуалістична лінія в теорії пізнання Нового часу (Френсіс Бекон).
82. Раціоналістичний метод Рене Декарта.
83. Філософія Баруха Спінози. Етика, побудована в геометричний спосіб.
84. Релігійна філософія Блеза Паскаля.
85. Суперечлива природа людини у філософії Паскаля.
86. “Думки” Паскаля. Основні ідеї.
87. Феномен Просвітництва (від деїзму до атеїзму).
88. Ідеалістичний пафос німецької класичної філософії.
89. Діалектичний метод Г. В. Ф. Гегеля.
90. Філософська система Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля.
91. Суперечність між системою і методом у Гегеля.
92. Етичні погляди Іммануїла Канта.
93. Гносеологічна концепція Іммануїла Канта.
94. Особливості розвитку філософії в післяідеалістичному ХХ ст.
95. Передекзистенціалізм Сьорена К'єркегора.
96. “Філософія життя” А.Шопенгауер і Ф. Ніцше.
97. Психоаналіз і духовна ситуація ХХ століття.
98. Філософія позитивізму. Основні етапи.
99. Екзистенціалізм у ХХ столітті.
100. Філософія неотомізму.